

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНСТВА: УКРАЇНОЗНАВЧИЙ КОНТЕКСТ

УДК 355.01:321.27(477.61/.62)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.1>

Лариса Абизова

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук,
Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ORCID: 0000-0002-9260-2126
Email: abyzovalarisa@rambler.ru

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджуються ідеологічні засади врегулювання конфлікту на Сході України в контексті формування національно-державної ідеології. Зазначено, що сучасні політичні дискусії стали продовженням тривалого діалогу як науковців, так і громадських та політичних діячів з метою пошуку шляхів миру на Сході України. Це свідчить про теоретичний і практичний інтерес до означеної теми. Встановлено, що на даний час чітко артикульована національно-державна ідеологія в Україні відсутня, оскільки нові форми осмислення соціальної реальності все ще в процесі становлення. Очевидно, що вони будуть формуватися в контексті боротьби і компромісів політичних сил. Криза єдності українського суспільства інтерпретується як фактор, що не сприяє формуванню та здійсненню раціональної політичної стратегії держави. З'ясовано, що ідеологія має сприяти досягненню національної злагоди. Філософську рефлексію спрямовано на осмислення стратегії формування конструктивного діалогу та раціоналізації конфлікту. Наголошено на тому, що ідеологія має не посилювати негативні сторони опонентів, поляризувати ситуацію в чорно-білих фарбах, розділяючи українців на «ми»-«вони», а змінювати образи конфліктуючих сторін на рівні масової свідомості, хоча це і вимагає тривалого часу, значних компромісів та зусиль. Саме такі стратегії можуть забезпечити умови врегулювання конфлікту і перетворити Україну на впливового суб'єкта європейської та світової політики. Зроблено висновок про те, що врегулювання конфлікту може бути досягнуто виключно гуманітарними засобами, а кроками до миру можуть стати, по-перше, припинення військових дій і силового тиску, по-друге, ведення діалогу, по-третє, пошук взаємоприйнятних рішень на основі виважених дипломатичних зусиль.

Ключові слова: влада, війна, ідеологія, конфлікт, суспільство, Україна.

Larysa Abyzova

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Department of Philosophy, Sociopolitical and Law sciences,
Donbass State Pedagogical University, Sloviansk

IDEOLOGICAL FUNDAMENTALS OF CONFLICT REGULATION IN EASTERN UKRAINE

Abstract. The article researches ideological principles of conflict regulation, in particular, the conflict in Eastern Ukraine in the context of forming of national-state ideology. This indicates theoretical and practical interest to a certain topic, which gets new sense and sound at each stage of national and state existence. It has been found out that political strategies should enable planning and forecasting political processes, minimize political bias, and meet reform projects. It is noted that the main vector of socio-cultural transformations had been proclaimed to be the post-totalitarian, post-colonial vector that a priori should permanently protect the state from the disadvantages and tragedies of the previous political era. Philosophical reflection is aimed at understanding of one of the most important components of national-state ideologies – a national idea. At present, there is no single national-state ideology in

Ukraine, since new forms of understanding of social reality are in the process of formation. Obviously, it will be formed in the context of political forces' struggle and compromising. The crisis of unity in Ukrainian society is interpreted as a factor that does not contribute to the formation and implementation of a rational political strategy of the state. It is concluded that European spirit of Ukraine and national self-esteem should be formed on state level in internal and foreign politics, on theoretical level in the programs of state reforms, in the concepts and programs of education and upbringing, on daily life level in ideological regulations of interpersonal communication rules. It is concluded that there are the following steps towards peace, first, the cessation of hostilities and pressure, second, the establishment of dialogue, and third, the search for a solution to the contradictions through negotiations.

Keywords: power, war, ideology, conflict, society, Ukraine.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Холодна війна, гібридна війна, «гарячі точки», етнотериторіальні конфлікти – всі ці поняття позначають процес трансформації сучасних форм протистоянь. Війна – це традиційний об'єкт політологічного дослідження, але сучасна реальність ускладнює і модернізує цей об'єкт. Геополітика перетворила регіональні загрози в широкомасштабні, тому сучасний військовий конфлікт на Сході України є загрозою стабільності для всієї світової спільноти.

Трагічні події 2013–2014 рр. були спричинені не лише внутрішньодержавними обставинами, а й інтересами суб'єктів геополітики. Військовий конфлікт на Сході України мав різні назви – Антитерористична операція (АТО), Операція Об'єднаних Сил (ООС), у народі ж його з сумом називають «війною». Військовий конфлікт на Сході України змінив життя людей, розділив час на «до 2014» та «після 2014», став причиною жертв серед мирного населення, потоків вимушених переселенців, розриву родинних та економічних зв'язків і відносин, істотно вплинув на внутрішню ситуацію в державі й у цілому на міжнародну політику. Саме цей конфлікт визначає сьогодення і майбутнє нашої держави. Однозначно, це велика трагедія українського народу, яка потребує якнайшвидшого врегулювання і буде осмислюватися впродовж багатьох років. Актуалізація проблеми врегулювання конфлікту на Сході України викликана, в першу чергу, практичними потребами політичних реалій в Україні. На жаль, ми, мешканці Сходу України, знаємо про це не в теорії. Сподіватися на те, що конфлікт розв'яжеться сам собою марно і неефективно. Отже, доцільно проаналізувати підстави та можливості його врегулювання. Військові та дипломатичні можливості залишаємо досліджувати фахівцям у цих галузях, зосередивши увагу на ідеологічних засадах конфлікту.

Мета статті – дослідження ідеологічних засад вирішення конфлікту на Сході України в контексті формування національно-державної ідеології.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз конфліктів в Україні у вітчизняній суспільно-політичній думці має місце у працях В. Горбуліна, А. Пойченка, М. Погребінського, М. Розумного, С. Телешуна. Особливості сучасних форм протистоянь активно досліджують А. Єрмолаєв, Є. Магда, Л. Чупрій, О. Загребельний та ін. Наприклад, А. Єрмолаєв аналізує основні моделі миру на Сході України [4]. Є. Магда вказує на те, що сучасні

конфлікти в Україні набувають форм гібридної війни, в якій бойові дії стоять на другому плані, адже її ведуть навіть без офіційного оголошення [6]. У статті «Особливості та шляхи вирішення воєнно-політичного конфлікту на Сході України» Л. Чупрій та О. Загребельний акцентують увагу на активному використанні в конфліктах протестного потенціалу населення [9]. Тема конфлікту на Сході України по суті є топ-темою, про яку в сучасних медіа активно дискутують експерти, репрезентуючи «стратегію війни» і «стратегію миру», але множинність у пропозиціях шляхів врегулювання ставить більше питань, аніж дає відповідей.

Виклад основного матеріалу. Період, який нині переживає наше суспільство, супроводжується конфліктами, пов'язаними з формуванням нових структур і систем. Відбувається крах старих і формування нових форм легітимізації влади, ціннісна переорієнтація, усвідомлення і формування особистісних, групових і національних інтересів, зміна комунікативної структури. Сучасна політична теорія, зіткнувшись з новими контекстами самовизначення народів і націй, вимагає переосмислення низки таких фундаментальних політологічних і юридичних категорій як «автономія», «самоврядування», «децентралізація», «державний суверенітет», «нація», «право на самовизначення». Вибух етнічного сепаратизму, збройних конфліктів, політичної нестабільності, дисбаланс економічних і соціальних інститутів спровокували в усьому світі масові потоки вимушеної міграції, сьогодні «головна проблема в тому, як утримати поширення вірусу мікронаціоналізму, коли всі малі спільноти прагнуть проголосити себе народами, що мають право на самовизначення» [2, с. 164]. Сучасні теоретики і аналітики Заходу пов'язують зміну ситуації з радикальним переосмисленням існуючих ідеологічних проектів, але, як стверджує Н. Луман, нові форми осмислення соціальної реальності все ще не сформувалися. «Стареча немічність впливових в минулому ідеологій прирікає сьогодні їхніх прихильників до творчості, але сама по собі не моделює нових пропозицій» [5, с. 200].

Більшість нових держав, і Україна не є винятком, орієнтуючись на принципи європейської демократії, намагаються реалізувати їх у своїх умовах, копіюючи наявні політичні стандарти. Процес створення раціональної демократичної моделі влади правової держави потребує ідеологічного забезпечення. Якість державної ідеології багато в

чому залежить не тільки від об'єктивних факторів, а й від тих, хто її створює: ідеологів і політиків, національних лідерів і військових діячів, від їхнього світогляду, досвіду, амбіцій і навіть – від запитів суспільства. Не лише політична воля, а й зрозуміла виражена ідеологічна доктрина буде основою врегулювання конфлікту на Сході України. Особливі надії покладаються на нову політичну команду, в якій ідеологія формується паралельно з формуванням самої команди.

Головним орієнтиром вітчизняної державно-ідеологічної стратегії, яка може стати основою врегулювання конфлікту і об'єднати державу від сходу до заходу, може бути національна традиція, виражена реалізована у трьох основних напрямках: державному, релігійному, культурному. До речі, у більшості пострадянських національних ідеологій дані засади успішно втілені. Зупинимося детальніше на їх змістовних характеристиках.

Державний аспект полягає в ідеологічному пошуку історичного минулого як державного і самостійного. У праці "Національна ідентичність" Е. Сміт визначає основні елементи матриці національної самосвідомості, які, по суті, складають ядро будь-якого традиціоналізму і виступають своєрідними фільтрами, якісними параметрами самоідентифікації та самозбереження нації [8]. В умовах потужної хвилі соціальної і політичної творчості у нашій державі з'ясування змісту та ролі традицій і традиціоналізму виступає способом осмислення власної історії та перспектив розвитку українського суспільства. Український традиціоналізм сьогодні може бути або ярмом минулого, незримим соціальним ланцюгом або способом десакралізації минулого і потенцією політичного, економічного, соціального та культурного злету. Історія не пишеться з чистого аркуша і минуле, в різних його іпостасях, визначає як сьогодні, так і майбутнє. Різні політичні сили, йдучи до влади, спекулюють на проблемі інтерпретації минулого, інколи ігноруючи норми наукової об'єктивності й коректності. Це факт, якого не треба боятися, його треба усвідомити, щоб ефективно рухатися далі, а не затримуватися назавжди в минулому, переконуючи сучасників-опонентів у їхній неправоті, претендуючи лише на власне "правильне" розуміння минулого і соціальної спадщини. Отже, в часи напруження, не варто безкомпромісно наполягати на однозначних оцінках минулого, не варто цю «больову точку» робити ще болючішою.

Релігійний традиціоналізм покликаний у рамках національної ідеології повернути мораль і моральність, чистоту і піднесеність духу предків, здатність усвідомлення власної нації. Прямо чи опосередковано, релігія пов'язана з політикою, і чим більше релігія вкорінена в соціальну проблематику, тим більшою мірою вона може бути політизована. Релігія не може бути екстремістською, такою її роблять позарелігійні чинники – соціально-політичні та економічні компоненти. Релігійний традиціоналізм у сучасному конфлікті може бути небезпечний як

вирішальний фактор перетворення протистояння у «війну за віру», тому всі релігійні питання потребують надзвичайної обережності і виваженості.

Культурний аспект або, точніше, культуротворчий фактор національних ідеологій виражається в орієнтації етносу на власні зразки культури, що відображають життя саме цього етносу. Важливий фактор культуротворчого аспекту – національна мова. Ренесанс національних мов – це культурне явище геополітичного порядку. Національна ідеологія говорить, проголошує себе, перш за все, національною мовою. Отже, мова – це ще один складник єднання.

Один із найважливіших елементів національно-державних ідеологій – національна ідея. На жаль, наука, навіть розробивши поняття національної ідеї до чіткості таблиці множення, не зможе вимагати від політиків і бюрократів дотримуватися змісту поняття, трансформуючи його в штамп офіційної мови. Поняття національної ідеї дуже швидко перетворилося з демократичної новації в своєрідну данину моді, а за участю офіційних політичних інтересів навіть в певного роду традицію. Про національну ідею говорять, її використовують в офіційній лексиці, вона емоційно надихає велику кількість людей. Державна бюрократія дуже швидко зовнішньої модернізації; економічні невдачі влади, яка нібито керується національною ідеєю, суспільство може співвідносити саме з нею. Це особливо відчутно, коли примітивізм масової свідомості прямо пов'язує неуспіхи, а інколи й провали в економіці з національною ідеєю. У молодих державах національна ідея зберігає емоційний заряд, ірраціоналізм і поетику. І якщо це збоку здається наївним, то тільки зайвий раз підтверджує, наскільки тема національної ідеї вихолощена ставленням суспільства до влади і вимагає окремого наукового обговорення [1]. Складником національної ідеї є національна гордість. Категорія «національна гордість» в її раціональному тлумаченні виражає, насамперед, гордість народу за свій високий рівень життя, культуру, стабільний економічний і політичний стан та усвідомлення власної відповідальності. Історичне минуле виступає необхідною силою, що інтегрує феномен національної гордості. Осмислення теоретичних засад національно-державної ідеології має досить прагматичну мету, оскільки, як зауважив А.У. Гоулднер, «теорія полегшує пошуки деяких, але не всіх напрямків дії, і тим самим змушує нас змінити світ, або приймати його таким, яким він є, говорити йому ТАК чи НІ. Певним чином будь-яка теорія є скромним некрологом або молебнем за здоров'я конкретної соціальної системи» [3, с.75].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи зазначимо, що чітко артикульована, зрозуміла і виражена національно-державна ідеологія в Україні відсутня, від виборів до виборів вона існує у форматі

«маятника», тому потребує осмислення та подальшого політологічного аналізу. Очевидно, що вона буде окреслюватися в контексті боротьби і компромісів. Чим швидше викристалізується ідеологія, тим швидше стануть зрозумілими механізми врегулювання протистоянь, серед яких найгостріше – конфлікт на Сході України. Конфлікт містить значну емоційну компоненту страху, ворожості, недовіри, підозри. Ідеологія має не посилювати негативні сторони опонентів, поляризуючи їх у чорно-білих фарбах і розділяючи їх на «ми» і «вони», а змінювати образи конфліктуючих сторін на рівні масової свідомості, хоча це й вимагає тривалого часу та значних компромісів, зусиль, діалогу. Кроками до миру можуть стати, по-перше, відмова від відкритих форм прояву конфлікту (припинення військових дій і силового тиску), по-друге, ведення діалогу, по-третє, пошук вирішення суперечностей шляхом переговорів, пошук взаємоприйнятних варіантів. Серед основних елементів ідеологічних засад врегулювання конфлікту можуть бути наступні моменти:

- не варто безкомпромісно наполягати на однозначних оцінках минулого, минуле не можна пояснювати логікою політичної боротьби нашого часу, тим паче воно не повинно обслуговувати пристрасті цієї боротьби, минуле має не роз'єднувати, а об'єднувати українців;
- виважене ставлення до релігійних питань: апелювання до релігійної проблематики вимагає від політиків як принципості, так і особливої делікатності;
- національна гордість має виражати, насамперед, гордість народу за свій високий рівень життя, культуру, зрозумілі перспективи, стабільний економічний і політичний стан, соціальну відповідальність.

Практично будь-який конфлікт має потенціал його врегулювання мирними засобами. Усвідомлення цього факту – найважливіший крок до його врегулювання. Врегульований мирними гуманітарними засобами конфлікт на Сході України може не лише об'єднати громадян єдиної держави, «зібрати» території, а й убезпечити світ від глобальної військової катастрофи.

1. Абізова Л. Українська інтелігенція та парадигма національної ідеї у сучасному інтелектуальному контексті. *Українознавчий альманах*. Вип. 14. К., 2013. С.100–102.

2. Валлерстайн І. Аналіз мирових систем и ситуація в современном мире. СПб.: Экономика, 2001. 238 с.

3. Гоулднер А. Наступающий кризис западной социологии / пер. с англ. СПб.: Наука, 2003. 575 с.

4. Єрмолаєв А. Нові реалії – нові сценарії. Донбас між сецесією та реінтеграцією. *Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна»*. URL: <http://newukraineinstitute.org/new/544> (дата звернення: 15.11.2019).

5. Луман Н. Тавтологія и парадокс в

самоописаниях современного общества. *Социологос.: Антропология. Социология. Метафизика*. М.: Прогресс, 1991. С.194–215.

6. Магда Є. В. Гібридна війна: Сутність та структура феномену. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 (дата звернення: 15.11.2019).

7. Майкл Паренти. Демократія для избраних / пер. с англ. В.Н.Горбатенко. М.: Поколение. 2006. 416 с.

8. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашук. К.: Основи. 1994. 223с.

9. Чупрій Л.В., Загребельний О.В. Особливості та шляхи вирішення воєнно-політичного конфлікту на сході України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2017. С. 66–72.

References

1. Abyzova L. (2013). *Ukrayinska inteligenciya ta paradygma nacionalnoyi ideyi u suchasnomu intelektualnomu konteksti* [Ukrainian intelligentsya and paradigm of national idea in modern intellectual context]. *Ukrayinoznachnyj almanax*. Issue 14. S. 100–102 (in Ukrainian).

2. Vallerstajin Y. (2001). *Analiz myrovyx system i situacyja v sovremennom mire* [World-System analysis and the situation in the modern world]. SPb.: Ekonomyka. 238 s. (in Russian).

3. Gouldner A. (2003). *Nastupajushhij krizis zapadnoj sociologii* [The upcoming crisis of Western sociology]. SPb.: Nauka. 577 s. (in Ukrainian).

4. Yermolaev A. *Novi pealiyi – novi stsenariyi. Donbac mizh sececiyeyu ta reintegratsiyeyu* [New realities – new scripts. Donbas between secession and reintegration]. *Inctytut ctpategichnyx doclidzhen «Nova Ukpayina»*. URL: <http://newukraineinstitute.org/new/544> (in Ukrainian) (Last accessed 15.11.2019).

5. Luman N. (1991). *Tavtologiya i paradoks v samoopysaniax sovremennogo obshhestva. Socyologos.: Antropologiya. Socyologiya. Metafizyka* [Tautology and Paradox of self-descriptions of modern society: Anthropology, Sociology, Metaphysics]. S. 194–215 (in Russian).

6. Magda Ye. V. *Gibpydna vijna: Sutnist' ta ctpuktupa fenomenu* [Hybrid War: Sence and Structure of the Phenomenon] / Ye. V. Magda, http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 (in Ukrainian) (Last accessed 15.11.2019).

7. Parenty M. (2006). *Demokratyia dlya izbrannykh* [Democracy for the Few]. Translated from Eng. V.N. Gorbatenko. M. 416 s. (in Russian).

8. Smit E. (1994). *Nacionalna identychnist* [National identity]. Entoni D. Smit. Translated from Eng. P. Tarashuk. K., 223 s. (in Ukrainian).

9. Chuprij L., Zagrebelnyj O. (2017). *Osoblyvosti ta shlyaxy vyrishennya voyenno-politychnogo konfliktu na skhodi Ukrayiny* [Peculiarities and methods of solution of the military-political conflict on the Ukrainian East]. *Visnyk Donetskogo nacionalnogo universytetu imeni Vasylya Stusa, Ser.: Politychni nauky*. S. 66–72 (in Ukrainian).